



Νίκος Κοτζιάς

Οι πολιτικοί θεσμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η καινούργια αρχιτεκτονική της Ευρώπης

1. Βασική μας θέση είναι ότι η ΕΟΚ Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) τείνει σε μια ολότητα. Ολότητα που βρίσκεται στη διαδικασία του γίνεσθαι και θεωρείται, στο παρόν καίμενο, ως ένα υπερσύστημα αποτελούμενο από πλειάδα πυλώνων και θεσμών, σύστημα δηλαδή υποσυστημάτων. Τα σημαντικότερα είναι, λόγω του ιδιαίτερου ρόλου που παίζουν στη συγκρότηση και εσωτερική διαφοροποίηση του, τα εθνικά κράτη μέλη του και οι θεσμοί ευρωπαϊκής ενοποίησης (ΘΕΕ), πριν απ' όλα οι Θεσμοί Πολιτικής Ενοποίησης (ΘΠΕ).

Όπως είναι γνωστό, στην καθημερινή γλώσσα ταυτίζονται οι ΘΕΕ ή απλά οι «Βρυξέλλες και το Στρασβούργο» με την ΕΟΚ. Σήμερα, όμως, είναι ολοφάνερο ότι χρειαζόμαστε μια νέα διαφοροποιημένη θεώρηση, που να εκφράζεται και μέσα από τη γλωσσική διαφοροποίηση, ώστε να έχουμε τα απαραίτητα εφόδια επιστημονικής προσέγγισης του ευρωπαϊκού γίνεσθαι.

Η εκτίμηση ότι η ΕΟΚ μετατρέπεται σε αυτοτελές και με δυνατότητες αυτοποίησης [1] σύστημα, ενώ μέχρι τώρα πρόκυπτε μέσα από την αλλοποίησή της από τα κράτη μέλη της και τους διακρατικούς ή υπερεθνικούς θεσμούς που αυτά δημιουργούσαν, η θεώρηση της ΕΟΚ ως συστήματος μας επιτρέπει να ερμηνεύσουμε τις εξελίξεις στα διαφορετικά πεδία πολιτικής και επίπεδα θεσμών πολυεπίπεδα και από ένα σύνολο οπτικών γωνιών [2]. Αποτρέπει από εκείνα τα αδιέξοδα που οδηγείται κανείς από τυχόν μονόπλευρες θεωρήσεις, ιδιαίτερα εκείνες που προσπαθούν να ερμηνεύσουν τα φαινόμενα της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης ως μια διαδικασία κατά την οποία τα εθνικά κράτη είναι και οι μοναδικοί σημαντικοί παράγοντες δράσης, σχεδόν τα αποκλειστικά ενεργητικά υποκείμενα που καθορίζουν την τύχη της ΕΟΚ ή που αναλύουν την ΕΟΚ αποκλειστικά από την οπτική γωνιά της δράσης των διε-

1. Για τις δύο αυτές έννοιες στην Βιολογία και την κοινωνιολογική θεωρία των συστημάτων, βλ. Willke, Helmut (1991): *Systemtheorie*, Stuttgart/New York, τρίτη έκδοση, ιδ. σελ. 42 κε. καθώς και Luhmann, N., (1984): *Die Wirtschaft der Gesellschaft als autopoietisches System*, στο: *Zeitschrift für Soziologie* 13, σελ. 308-327, καθώς και οι ίδιοι, *Die Autopoiese des Bewußtseins* στο: *Soziale Welt* 36, σελ. 402-446. Varela, F.J./Maturana, H.R./Uribe, R.B., 1974: *Autopoiesis: The Organization of Living Systems, Its Characteristics and a Model*, στο: *Biosystem* 5, 1974, S. 187-196 und Zeleny, M. Pierre, N.A., 1976: *Simulation of Self-Renewing Systems*, in: Jantsch, E. Waddington, C.H. (Ed.): *Evolution and Consciousness, Human Systems in Transition*, London, S. 150-165.

2. Για τη μέθοδο πολλών εισόδων ανάλυσης και «παρακολούθησης» ενός συστήματος κοινωνικών σχέσεων, βλ. Fuchs, Peter (1992): *Die Erreichbarkeit der Gesellschaft. Zur Konstruktion und Imagination gesellschaftlicher Einheit*, Frankfurt/M., ιδιαιτ. σελ. 43 κε.

θνών οργανώσεων, θεσμών και δομών [3]. Η ΕΟΚ συγκροτείται μεν από εθνικά κράτη, διαθέτει, όμως, δική της υπόσταση. Δεν περιορίζεται δηλαδή ούτε σ' αυτά, ούτε είναι απλά το σύνολο των μη εθνικών θεσμών μέσω των οποίων λειτουργεί.

Η προτεινόμενη θεώρηση της ΕΟΚ μας επιτρέπει να ξεχωρίζουμε τις αλλαγές και μετεξελίξεις που λαμβάνουν χώρα σ' ένα από τα υποσυστήματά της, τις αλληλεπιδράσεις που έχουν μεταξύ τους και τις επιπτώσεις πάνω της, καθώς και τις πολύ σοβαρές αναδράσεις που έχει αυτή, από την πλευρά της στη δομή και τις σχέσεις των υποσυστημάτων της. Όποιος γνωρίζει τις αναλύσεις που γίνονται για την ΕΟΚ/ΕΕ διεθνώς, θα γνωρίζει ότι ακριβώς αυτή η σκοπιά του γίνεσθαι είναι που έχει υποτιμηθεί σημαντικά μέχρι σήμερα. Το σημαντικότερο στοιχείο της προτεινόμενης μεθόδου ανάλυσης είναι ότι μας δίνει τη δυνατότητα να αναλύσουμε τις αλλαγές που γίνονται στην ΕΟΚ/ΕΕ ως ενιαία διαδικασία αναδιάρθρωσης των υποσυστημάτων στο εσωτερικό της καθεμιάς, καθώς και τις μεταξύ τους σχέσεις, και κατά συνέπεια του σύνθετου συνόλου τους, της ΕΟΚ.

Η προσπάθεια θεωρητικής τομής που κάνουμε για την πορεία ανάπτυξης-αναδιάρθρωσης της ΕΟΚ [4], ως ενός ενιαίου πολυσυμπλεγματού-πολύπλοκου συστήματος και τα όρια χρόνου/χώρου δεν μας επιτρέπουν θεωρητικές-πολιτικές εκτιμήσεις και συμπεράσματα (εξάλλου μας καλύπτουν οι εκτιμήσεις του άρθρου της σύνταξης). Πιστεύουμε, όμως, ότι η κατά προσέγγιση σωστή τοποθέτηση ενός προβλήματος αποτελεί σημαντική συμβολή στη διατύπωση του «εδάφους» λύσης του, συχνά δε μπορεί να συμβάλει στον προβληματισμό για τη λύση του περισσότερο από την αξιωματική δογματική επανάληψη γνωστών στρατηγικών που ακόμα και όταν πρωτοδιατυπώθηκαν μπορεί να ήσαν, με μια έννοια, ήδη ξεπερασμένες. Παρ' όλα αυτά, στη διάρκεια της ανάπτυξης του θέματός μας, δεν θα «ξεφύγουμε» ούτε και εμείς από τον πειρασμό, να αναφερθούμε σ' ένα βαθμό σε κάποια πρώτα πολιτικά συμπεράσματα που προκύπτουν κατ' αρχάς από τη «συστημική ανάλυση» [5].

Ακόμα θα πρέπει εξαρχής να υπογραμμίσουμε ότι η ΕΟΚ, όπως κάθε υπό διαμόρφωση σύστημα, είναι υποχρεωμένη να αναμορφοποιείται συνεχώς, να μετακινείται δηλαδή από μια μορφή και δομή οργάνωσης σε μιαν άλλη και να τροποποιεί σχετικά το κάθε φορά περιεχόμενό της, τόσο από τη σκοπιά της διεύρυνσης και ανα-

3. Για την έννοια των «ενεργητικών υποκειμένων» και των «δρώντων προσώπων» βλ. αναλυτικά το δίτομο έργο του J. Habermas (1988): *Theorie des Kommunikativen Handelns*, Frankfurt/M. Ιδιαίτερα τόμος πρώτος σελ. 369 κε.

4. Για την ιστορική διαδρομή της ΕΟΚ/ΕΕ βλ. την πρόσφατη εργασία του Laqueur, Walter (1992): *Europe in our Time*, New York, ιδιαίτερα τα κεφ. IV και V.

5. Αναλυτικότερα για τις θέσεις της θεωρίας των συστημάτων, βλ. Easton D., 1967: *A. Systems Analysis of Political Life*, New York/London/Sydney, Luhmann, N., 1991, (τέταρτη έκδοση): *Soziale Systeme. Grundriss einer allgemeinen Theorie*, Frankfurt/M., Münch, R., 1976: *Theorie sozialer Systeme*, Opladen, Münch, R., 1992: *Die Struktur der Moderne. Grundmuster und differentielle Gestaltung des institutionellen Aufbaus der modernen Gesellschaften*, Frankfurt/M. (ιδ. σελ. 261 κε.), Parsons, T., 1968: *Soziologische Theorie*, Neuwied, Waschkunh, A., 1987: *Politische Systemtheorie. Entwicklung, Modelle, Kritik. Eine Einführung*, Opladen, Willke, H., 1991, (τρίτη ξαναεπεξεργασμένη έκδ.): *Systemtheorie*, Stuttgart/New York, ιδιαιτ. σελ. 96 κε. Willke, H. 1992: *Ironie des Staates. Grundlinien einer Staatstheorie polyzentrischer Gesellschaft*, Frankfurt/M. ιδιαιτ. σελ. 327 κε.

κατανομής θεματολογιών, όσο και της έντασης αρμοδιότητας πάνω σ' αυτά.

Η μετακίνηση από το ένα σημείο στο άλλο εμπεριέχει, όπως έχει από καιρό αποδείξει ο μαρξισμός και επιβεβαιώνει η θεωρία του χάους και των μαθηματικών καταστροφών [6], δύο βασικές πιθανές εξελίξεις. Η πρώτη είναι η αναδιοργάνωση του μετακινούμενου ή αλλιώς εξελισσόμενου οργανισμού, οργάνωσης, θεσμού, συστήματος σχέσεων, σε ένα νέο επίπεδο. Η δεύτερη είναι η αποδιοργάνωσή του. Μέσω της μετακίνησης που είναι αναγκαστική, διότι δεν υπάρχουν ακίνητες καταστάσεις, η εν δυνάμει αναδιοργανωνόμενη οργάνωση πέφτει στο «κενό». Η αποτυχία της αναδιοργάνωσης σημαίνει διάλυση και όχι διαμόρφωση μιας νέας κατάστασης σχετικής ισορροπίας.

Έτσι, παραδειγματικά, σ' αυτό το πλαίσιο η πάλη για «δημοκρατία μέχρι το τέλος» μπορεί να οδηγήσει σε αναδιοργάνωση την Κοινότητα, αναδιοργάνωση που θα σημαίνει ουσιαστικά την υπέρβαση της σημερινής της φυσιογνωμίας, αλλά μπορεί να σημαίνει, άμεσα, ότι η κοινότητα δεν θα αντέξει μια τέτοια εκ βάθρων δημοκρατική αναδιοργάνωσή της και θα οδηγηθεί σε ανισορροπία, δηλαδή σε αποδιοργάνωση.

2. Σε αντίθεση με τη σχολή του ρεαλισμού, πιστεύουμε -στην περίπτωση που δεν έχουμε μια πορεία αποδιοργάνωσης με την πιο πάνω έννοια- ότι είναι δυνατό να διαμορφωθούν σχετικά σταθερές σχέσεις ανάμεσα σε υποκείμενα της διεθνούς πολιτικής σκηνής [7]. Η συγκρότηση απ' αυτά τα υποκείμενα υπερεθνικών οργανώσεων και πολιτικών θεσμών δημιουργεί μηχανισμούς διαφορετικής έντασης ολοκλήρωσης και σταθερότητας, που ο πιο σημαντικός στην Ευρώπη είναι η ΕΟΚ.

Η ανάπτυξη τέτοιων θεσμών δεν σήμαινε και ότι η συγκρότησή τους είναι εξ αρχής ολοκληρωμένη. Η άποψη του φεντεραλισμού ότι πρώτα θα δημιουργηθεί μια ολότητα θεσμών ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και κατόπιν, χάρη και στην παρουσία τους, θα επιβληθεί η υπέρβαση «εθνικών στενοτήτων», θα προωθηθεί η ενοποίηση των κοινωνιών σε όλους τους τομείς από την οικονομία μέχρι και την πολιτική, αποδείχθηκε ανεδαφική [8]. Και αυτό γιατί η απαιτούμενη κοινωνική-πολιτισμική και

6. Βλ. ιδιαίτερα το εξαιρετικό βιβλίο του I. Proigine-I. Stenger: Τάξη μέσα στο χάος, Αθήνα 1986.
7. Για τη σχολή του ρεαλισμού και τις θεωρίες περί τάξης και αναρχίας στις διεθνείς σχέσεις, βλ. Rittberger, Volker/Zürn Michael, 1990: Towards Regulated Anarchy in East-West Relations-Causes and Consequences of East-West Regimes, στο Rittberger Volker (ed.): East-West Regimes. Konflikt Management in International Relations, London, βλ. ακόμα, Haggard, Stephan/Simmons, Beth A., 1987: Theories of international Regimes, στο: International Organization, 41, 3/1987. σελ. 491-517. Kratochwil, Friedrich/Ruggie, John Gerard, 1986: International Organization: a State of the Art on an Art of the State, στο: International Organization, 40, 4, σελ. 753-775, καθώς επίσης, Oran R., 1986: International Regimes. Toward a New Theory of Institutions, στο World Politics, 39, 1, 105-122.

8. Για τις απόψεις των φεντεραλιστών, βλ. ανάμεσα στ' άλλα Pinder, John, 1991: The Federal Case. Ομιλία στη σύσκεψη της «The Meaning of Political Union» στις 9.2.1991, London, Meyer. Anthony 1991: Au Federal Europe: Why not? London 1991, Hallstein, Walter, 1969: Der Unvollendete Bundesstaat. Europäische Erfahrungen und Erkenntnisse, Düsseldorf/Wien, ιδιαιτ. σελ. 33-51, Ossenhühl, Fritz (Hrsg.), 1990: Föderalismus und Regionalismus Europa, Verfassungskongress Bonn vom 14-16. September 1986, Baden-Baden, Smith, Gordon (1990): Politics Western Europe. A Comparative Analysis, Dartmouth, Fifth Edition, ιδιαιτ. το Κεφάλαιο 9 (σελ. 250-283).

τεχνολογική-οικονομική εναρμόνιση δεν μπορούσε να προκύψει από τον θεσμικό εξαναγκασμό, μια άποψη φιλοσοφικά απαισιόδοξη και κοινωνικά δύσπιστη απέναντι στα άτομα, αφού υποθέτει ότι επειδή αυτά δεν δρουν λογικά, η ολοκλήρωση θα προωθηθεί από μια ομόσπονδη δομή και ηγεμονία, που θα είναι σε θέση ν' ανακαλεί σε τάξη κάθε ομάδα ή εθνική κρατική υπόσταση που θα παρεκκλίνει ή ακόμα και θα δυσκολεύει την προώθηση της απαιτούμενης φεντεραλιστικής τάξης.

Η πορεία διαμόρφωσης των πολιτικών θεσμών της Ευρώπης δεν ανταποκρίθηκε ούτε στις αντιλήψεις των λειτουργιστών [9] σύμφωνα με τις οποίες άπαξ και ξεκίνησε μια διαδικασία ενοποίησης, αυτή θα οδηγηθεί τελικά και με αυτοματισμό στην ολοκλήρωσή της χάρη στις *play-over effects*. Το μοντέλο αυτό που εφαρμόστηκε στην κοινή αμυντική πολιτική των δυτικοευρωπαίων στις αρχές τις δεκαετίας του '50 αποδείχθηκε σύντομα μη εφαρμόσιμο. Η επιχειρηθείσα στρατιωτική ενοποίηση δεν οδήγησε αυτόματα στην ευρωπαϊκή ενοποίηση σε όλους τους τομείς [10]. Δεν είναι τυχαίο ότι οι επόμενες προσπάθειες ενοποίησης της Δυτικής Ευρώπης είχαν σαν αφετηρία τους τομείς της σφαίρας οικονομικής και οικονομικοπολιτικής δραστηριότητας. Μετά την ΕΑΧ και την Euratom στις οποίες διαμορφώθηκαν υπερεθνικά όργανα, δημιουργήθηκαν οι ΕΟΚ, στις οποίες επικράτησαν αρχικά οι διακρατικού τύπου πολιτικοί θεσμοί.

Υπερβαίνοντας αυτές τις αντιλήψεις, ο νεολειτουργισμός και η θεωρία της Πολιτικής Κυβερνητικής [11] προσπάθησαν να καταδείξουν την ανάγκη της διαμόρφωσης συστήματος επικοινωνίας και απόκτησης ικανότητας γνώσης και διδασχής, που θα έδινε τη δυνατότητα, μέσα από την ίδια την εμπειρία, να διαμορφωθούν τα κατάλληλα πλαίσια για την παραπέρα πορεία της πολιτικής ενοποίησης, εφ' όσον πριν απ' όλα, σύμφωνα με τον Ετζιόνι [12], θα εξασφαλιστεί η πολιτισμική και κοινωνική ομογενοποίηση.

3. Έτσι ή αλλιώς, οι πολιτικοί θεσμοί στον ευρωπαϊκό χώρο, που είναι πολυποίκιλοι [13] και πολυδιάστατοι, θεωρήθηκαν ότι θα ήταν αποτέλεσμα των αναγκών ανάπτυξης της οικονομίας και ότι η οικονομία μονοδιάστατα θα επέβαλε, τους ανα-

9. Για τις απόψεις των λειτουργιστών και νεολειτουργιστών βλ. Mitrany, David 1944: A. Working Peace System, Chicago, Paul Teylor 1978: Funktionalism. The Theory of David Mitrany, στο P. Taylor/A.J.R. Groom (Eds.): International Organisation, S.122, Haas Ernst B.1958: The Uniting of Europe, Stanford και του ίδιου 1964: Beyond the Nation-State: Funcktionalism and international Organization, Stanford.

10. Αναλυτικά βλ. Ν. Κοτζιά: Η στρατιωτική πολιτική και η κοινή ασφάλεια στην ΕΟΚ – αντιθέσεις, ιστορικά πλαίσια και προοπτικές, συμπόσιο του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και της Φιλοσοφικής Σχολής Ρεθύμνου, Χανιά 1991, επίσης Ν. Κοτζιά: Η αμυντική πολιτική της ΕΟΚ – αντιθέσεις, ιστορικά πλαίσια και προοπτικές, στο περιοδικό: Επιθεώρηση Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων τ.14/1993 (υπό έκδοσης).

11. Ως το πιο κλασικό βιβλίο της Πολιτικής Κυβερνητικής, βλ. Deutsch, Karl, (1969): Politische Kybernetik. Modelle und Perspektiven, Freiburg i. Br.

12. Etzioni, Amitai, 1965: Political Unification, New York.

13. Η Ευρώπη χαρακτηρίζεται από ποικιλία τύπων και μορφών θεσμών, όπως τα εθνικά κράτη, τα διεθνή καθεστώτα τύπου συμφωνίας του Ελσίνκι, η Ευρωπαϊκή πτέρυγα του NATO, οι διακρατικές συμφωνίες και η διαδικασία πολιτικής ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

γκαίους για την ίδια πολιτικούς θεσμούς. Η μηχανιστική αντιστροφή αυτής της θέσης που υποστηρίζεται από κύκλους της Μ. Βρετανίας, από το Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σπουδών του Κιέλου, και από μερίδα των νέων κυβερνήσεων στην Ανατολική Ευρώπη, διατείνεται ότι η παρουσία πολιτικών θεσμών, ακόμα και αν λειτουργούν στην κατεύθυνση της απορύθμισης των ρυθμιστικών λειτουργιών των εθνικών κρατών, αντιστρατεύεται τη λογική της πλήρους ελευθερίας της αγοράς και προκαλεί στη διαδικασία ενοποίησης ανώφελο κόστος [14].

Αντίθετα με αυτές τις απόψεις, η πείρα της ΕΟΚ κατέδειξε ότι η οικονομία απαιτεί όχι μόνο να συνοδεύεται, αλλά και να στηρίζεται από την παρουσία θεσμών οικονομικής πολιτικής. Η ίδια η οικονομία, τόσο στο εσωτερικό των ευρωπαϊκών θεσμών, όσο και στις διεθνείς, εξωτερικές οικονομικές – εμπορικές σχέσεις, κινείται μέσα από αντιφάσεις και γεννά τέτοιες αντιθέσεις που απαιτούν θεσμούς λύσης και υπέρβασης επιμέρους προβλημάτων και κρυσιακών καταστάσεων. Οι πολιτικοί θεσμοί είναι τόσο αποτέλεσμα των οικονομικών αναγκών, όσο και προαπαιτούμενο για την κίνηση του ίδιου του κεφαλαίου στην ευρωπαϊκή αγορά. «Σημείο» στήριξης του στον διεθνή ανταγωνισμό, και είτε, στο βαθμό του δυνατού, μέσο αναίρεσης εθνικών κατακτήσεων, είτε, στον αναγκαίο βαθμό, μοχλός εναρμόνισης και σύγκλισης.

4. Στη διαμόρφωση της ΕΟΚ, τον πρώτο λόγο εξακολουθούν να τον έχουν τα ιδρυτικά της μέλη που διατηρούν μεταξύ τους ιδιαίτερα εντατικές σχέσεις. Κινητήριος μοχλός αυτής της «ιδρυτικής ομάδας» είναι ο άξονας Γερμανίας-Γαλλίας, με ιδιαίτερο βάρος στη Βόνη. Ο τρόπος δημιουργίας των πολιτικών μηχανισμών της ΕΕ, η μέθοδος προώθησης των θεσμικών μεταρρυθμίσεων στη Ρώμη, η Λευκή Βίβλος, η ΕΕΠ και οι συμφωνίες του Μάαστριχτ φέρνουν τη σφραγίδα αυτού του γεγονότος, αποδεικνύοντας ότι ακόμα και σήμερα, η ηγεμονία σε διεθνείς οργανισμούς, καθεστώτα και ολοκληρώσεις οργανώνεται μέσω των εθνικών κρατών. Μια πραγματικότητα που αποτελεί τη βάση σειράς αντιφάσεων που παρουσιάζονται ανάμεσα στον εθνικισμό και στον ευρωπαϊσμό, τον κοσμοπολιτισμό και τον επαρχιωτισμό. Αντιφάσεις που εντείνονται και εξαιτίας του γεγονότος ότι ο εν δυνάμει ηγεμόνας στην ΕΟΚ/ΕΕ, η Γερμανία, δεν φαίνεται ικανός να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις ενός τέτοιου ρόλου. Ενός ρόλου στον οποίο η Γερμανία σπρώχνεται, αλλά δεν είναι ακόμα ώριμη να ανταποκριθεί [15]. Αντίφαση που «σχετικά εύκολα» μπορεί να οδηγήσει σε εθνικισμούς και ξενοφοβίες, ρατσιστικές και νεοναζιστικές πρακτικές.

5. Οι πολιτικοί θεσμοί της ΕΟΚ/ΕΕ, συγκροτούνται πάνω στα πιο διαφορετικά μορφολογικά, πολιτικά-νομικά πλαίσια. Υπάρχουν όργανα υπερεθνικού χαρακτήρα, όπως η Ευρωβουλή, διακρατικού χαρακτήρα, όπως το Συμβούλιο, διακυβερνητικού,

14. Milward, Alan S., 1987: *Nationale Wirtschaftsinteressen im Vordergrund - Neue Erkenntnisse statt überholter Schulweisheiten*, στο *Integration*, 3, σελ. 100-106.

15. Για τη σχέση Ευρωπαϊκής Αρκετονικής και «Γερμανικής Ηγεμονίας», βλ. N. Kotzias: *Deutsche Aussenpolitik: Europäische Hegemonie?* στο, Deppe, Frank (Hrsg.): *Deutschlands Aussenpolitik*, Hamburg υπό έκδοση, καθώς και το άρθρο της σύνταξης της Διαλεκτικής, στο παρόν τεύχος.

όπως η Επιτροπή κ.ο.κ. Τα όργανα αυτά διαμορφώνουν ένα σύμπλεγμα σχέσεων που τείνουν να μετατρέψουν τους πολιτικούς θεσμούς ευρωπαϊκής ενοποίησης σε ένα θεσμό-σύστημα των θεσμών.

Μια πρώτη κατηγορία ερμηνευτικών σχημάτων (όπως της ομοσπονδιακής και συνομοσπονδιακής δομής, του δυαδικού συστήματος, των ορίων ενσωμάτωσης, της αλληλεξάρτησης και των μακρών κυμάτων, της υπερεθνικότητας, των διεθνών καθεστώτων και των δρώντων κοορπορατίστικα υποκειμένων, της ΕΟΚ σαν ενός επιπλέον πεδίου δράσης του εθνικού κράτους) [16] αντιμετωπίζει την ΕΟΚ και τα εθνικά κράτη σαν δύο κλειστά συστήματα που είτε α) μετακινούν μεταξύ τους χώρο, αρμοδιότητες και πεδία πολιτικής β) είτε δημιουργούν χάρη στη συνεργασία τους καινούργιο χώρο. Στη μία ή στην άλλη παραλλαγή, τα υπάρχοντα συστήματα (εθνικά ή σε ευρωπαϊκό επίπεδο) αντιμετωπίζονται σαν κλειστά συστήματα (Black-Boxes) που, πέρα από την παράδοση αρμοδιοτήτων και κυριαρχίας, δεν γνωρίζουν στον υπόλοιπο χώρο δράσης τους ουσιαστικές αλλαγές.

Μια δεύτερη κατηγορία, όπως οι θεωρίες της αναλογικότητας (Konkkordanz), της αλληλοσυμπλήρωσης (Complementary) καθώς και της πολιτικής διαπλοκής - εμπλοκής (Verflechtungsfalle) [17], προσθέτουν στον χωρικό - γεωμετρικό προσδιορισμό που αναφέραμε το ρόλο που έχουν οι σχέσεις των πολιτικών θεσμών της ευρωπαϊκής ενοποίησης, καθώς και των δεσμών που διαμορφώνονται από τη συνεχή επικοινωνία τους. Διαπιστώνουν τη δημιουργία ενός όλο και μεγαλύτερου δικτύου επαφών και σημείων σύγκρουσης στον ενδιάμεσο χώρο ανάμεσα στα διαφορετικά επίπεδα. Κι' αυτές οι σχετικά πιο προωθημένες θεωρήσεις δεν απαλλάσσονται από μια στατική μηχανιστική αντίληψη που περιορίζεται στο ερώτημα κατά πόσο το εθνικό κράτος χάνει ή όχι μεγάλο μέρος των αρμοδιοτήτων του, αν η συνεχιζόμενη παρουσία του αποτελεί εμπόδιο στην παραπέρα ολοκλήρωση.

Οι πιο πάνω θεωρίες παραβλέπουν 4 βασικές πλευρές της ευρωπαϊκής πολιτικής ενοποίησης (ΕΕ) που παρέχουν τα θεμέλια μιας άλλης ερμηνευτικής οπτικής για την ανάπτυξη των πολιτικών θεσμών της.

α) Το πρόβλημα δεν είναι μόνο οι μετακινήσεις που γνωρίζουν «χώροι» και «χωρητικότητες», αρμοδιότητες και κυριαρχία, ανάμεσα στα επίπεδα της ΕΟΚ, ή η επίδραση που έχει το εθνικό κράτος, οι περιφέρειες και η ΤΑ στους πολιτικούς ευρωπαϊκούς θεσμούς, αλλά το σπουδαιότερο, είναι η ανάδραση των τελευταίων στη δομή, τις λειτουργίες και τις διασυνδέσεις του εθνικού κράτους.

16. Αναλυτική βιβλ. και κριτική παρουσίαση υπέρβαση, μπορεί να βρει ο αναγνώστης στο υπό δημοσίευση κείμενο, Kotzias, N.: Europäische Union, Ein sich bildender System.

17. Πάνω στη μεθοδολογία και την εφαρμογή αυτών των θεωριών σε ζητήματα ανάλυσης της ΕΟΚ βλ. Kuhn W. (1985): Die Idee der Komplementarität, Praxis der Naturwissenschaft – Physik 34 (7), σελ. 12-17, Waschkuhn, Arno: «Politischer Wandel in konkordanzdemokratischen Systemen», στο Politische Vierteljahresschrift, 32Jg. (1991), ρ.1 σελ. 111-113, Donald J. Ruchala, 1972: Of Blind Men, Elephants and international integration, στο: Journal of Common Market Studies, Nr. 3, 1972, στο 267-284, Scharpf, Fritz W., 1985: Die Politikverflechtungs-Fälle: Europäische Integration und deutscher Föderalismus im Vergleich, στο: Politische Vierteljahresschrift, 26 Jg. 1985, τ. 4, σελ. 323-356, Scharpf, Fritz W., 1991: Die Handlungsfähigkeit des Staates am Ende des zwanzigsten Jahrhunderts, στο: Politische Vierteljahresschrift, 32 Jg. 1991, τ.4 σελ. 621-634.

β) Οι δυνατότητες επίδρασης των εθνικών κρατών πάνω στην υπό διαμόρφωση Κοινότητα δεν είναι ίδιες για όλα τα κράτη. Ανάλογα και η αναδιαρθρωτική επίδραση της κοινότητας πάνω στα δρώντα, στα πλαίσιά της, υποκείμενα, όπως είναι τα εθνικά κράτη είναι διαφορετικής έντασης, και τέλος, με βάση τις δύο προηγούμενες διαφοροποιήσεις, υπάρχουν εθνικά κράτη που ενισχύονται μέσω της δημιουργίας της ΕΟΚ, τόσο στη διεθνή πολιτική, όσο και άμεσα, από την άποψη επέμβασής τους σε μικρότερες χώρες οι οποίες είναι μέλη της ΕΟΚ. Αντίστροφα, υπάρχουν εθνικά κράτη που μέσω της πολιτικής ενοποίησης στην Ευρώπη χάνουν θέσεις και κυριαρχία σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό και γρηγορότερους ρυθμούς απ' ό,τι η επιρροή που αποκτούν σε επίπεδο Κοινότητας και μέσω της Κοινότητας.

γ) Η ευρωπαϊκή ενοποίηση, αντιμετωπιζόμενη ως μια διαδικασία κατανομής ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα επίπεδα, (ευρωπαϊκά, εθνικά, περιφερειακά κ.ά.) δεν γίνεται αντιληπτή σαν η τάση γέννησης ενός ενιαίου μετασυστήματος. Το σύστημα της ΕΕ βρίσκεται στο γίνεσθαι και χαρακτηρίζεται από την πολυσυμπλεγματοποίηση και την πολυμορφία του που εμφανίζεται και στη διαφορετικότητα των πολιτικών θεσμών που το απαρτίζουν. Ως πυρήνα του έχει τις κοινωνικές σχέσεις, το εθνικό κράτος και τους θεσμούς ευρωπαϊκής ενοποίησης. Κάθε αλλαγή στο ίδιο, καθώς και στα υποσυστήματά του και στις μεταξύ τους σχέσεις, αναδρά πάνω σ' όλο το σύστημα, στα στοιχεία του, στους χώρους και στις μεταξύ τους σχέσεις.

Το ευρωπαϊκό αυτό μετασύστημα διαθέτει τη δυνατότητα εσωτερικής διαφοροποίησης και ανάπτυξης, και δεν θα πρέπει να προσεγγίζεται μονοσήμαντα, αποκλειστικά μόνο από μια οπτική γωνιά (είτε δηλαδή από «πάνω», τους ΘΕΕ, είτε από «κάτω», τα εθνικά κράτη ή άλλους θεσμούς στα πλαίσιά του), ή απλουστευτικά ως μια μονοδιάστατη σχέση θεσμών διαφορετικού γεωγραφικού επιπέδου, αλλά ως ολόκληρο με ποικιλία εσωτερικών θεσμών και σχέσεων.

δ) Η δομή των ΘΠΕ δεν συμπίπτει με αυτήν του εθνικού κράτους. Το ασύμπτωτο αφορά τόσο τη γέννηση, όσο και τον τρόπο αναπαραγωγής τους. Έτσι, ενώ η εμφάνιση του κράτους αποτελεί προϊόν καταμερισμού εργασίας στην κοινωνία και αυτό πρωτοεμφανίζεται εφοδιασμένο με ένοπλες λειτουργίες, οι ΘΠΕ εμφανίζονται ως οικονομικοί-πολιτικοί μηχανισμοί με έντονο ιδεολογικό χαρακτήρα, και «παράγονται» από τον θεσμικό «καταμερισμό εργασίας», τη θεσμική διαφοροποίηση στο εσωτερικό του συνολικού συστήματος. Οι ΘΠΕ, παραδειγματικά, σε σχέση με το εθνικό κράτος λειτουργούν περισσότερο απορρυθμιστικά πάνω στις εθνικές ρυθμίσεις και αναβαθμίζουν το ρόλο της αγοράς, ενώ δεν διαθέτουν ουσιαστική κοινωνική προστατευτική λειτουργία. Ανάλογα και τα κέντρα βάρους στις επιμέρους λειτουργίες είναι διαφορετικά. Στην ΕΟΚ, η οικονομική λειτουργία είναι προσανατολισμένη στο εξωτερικό εμπόριο και τη χρηματονομισματική πολιτική. Δεν διαθέτει ουσιαστικό επιχειρηματικό τομέα και εκτεταμένη ιδιοκτησία στη σφαίρα της υλικής παραγωγής. Ανάλογα στον πολιτικοθεσμικό τομέα, η Εκτελεστική Εξουσία δεν είναι διακριτά διαχωρισμένη, στη βάση της παράδοσης του εθνικού κράτους, από την νομοθετική.

6. Η μη σύμπτωση του τρόπου γέννησης και ανάπτυξης των λειτουργιών ανά-

μεσα στα δύο επίπεδα πολιτικών θεσμών έχει σαφώς επιδράσεις και αναστολές πάνω τους:

α) Όταν αναφερόμαστε στο σύστημα των πολιτικών θεσμών της ΕΟΚ θα πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι η σχέση ανάμεσα στους ΘΕΕ και ιδιαίτερα τους ΘΠΕ και τους εθνικούς θεσμούς, μεταξύ δηλαδή των βασικών υποσυστημάτων του συστήματος ευρωπαϊκής ενοποίησης, δεν είναι ευθεία, αλλά διαφοροποιημένη και πολύπλοκη. Κύρια μέσω της διπλής μετακίνησης, από τα εθνικά-«κάτω» σημεία αναφοράς στα «επάνω»-υπερεθνικά, και από τη δημοσιότητα στην αδιαφάνεια.

Έτσι οι αρμοδιότητες της εθνικής νομοθετικής λειτουργίας που μετατίθενται στο επίπεδο των ΘΠΕ, δεν αποδίδονται στο σχετικά αντίστοιχο σώμα του ευρωκοινοβουλίου, αλλά στην εκτελεστική εξουσία, το υπουργικό συμβούλιο και την επιτροπή. Η τάση εσωτερικοποίησης και αδιαφάνειας στη λήψη αποφάσεων που εμφανίζουν οι εθνικοί πολιτικοί θεσμοί, θεσμοποιείται και νομιμοποιείται στην ΕΟΚ. Εμφανίζεται αυτό που ονομάζεται δημοκρατικό έλλειμμα ή χαώδης δομή. Και οι δύο έννοιες είναι απορριπτέες. Τόσο γιατί το χάος έχει δομή, όσο και γιατί αυτή η δομή δεν είναι δημοκρατικά κατασκευασμένη και απλώς εμφανίζει κάποια ελλείμματα, αλλά η ίδια η δομή της και τα πλαίσια αναπαραγωγής της είναι αντιδημοκρατικά και στηρίζεται στην έλλειψη μιας ενιαίας κοινωνίας πολιτών.

β) Το δεύτερο χαρακτηριστικό είναι ότι τα τμήματα των εθνικών μηχανισμών που μεταφέρουν αρμοδιότητές τους σε ευρωπαϊκούς, ταυτόχρονα, έμμεσα και ουσιαστικά, τις μεταφέρουν σε άλλα τμήματα λιγότερο αντιπροσωπευτικά των εθνικών μηχανισμών [18]. Αυτή η διαδικασία γίνεται δυνατή, διότι οι εθνικοί μηχανισμοί που συμμετέχουν στη διαχείριση των κοινοτικών λειτουργιών και υποθέσεων δεσμεύουν ως μέλη των ΘΠΕ τους εθνικούς μηχανισμούς σε συγκεκριμένες κατευθύνσεις. Γενικότερα, τμήμα του εθνικού συστήματος πολιτικών θεσμών και γραφειοκρατίας, δηλαδή ένα υποσύστημα του εθνικού συστήματος, μέσω της συμμετοχής του σε υπερεθνικά όργανα, τους ΘΠΕ, που έχουν κυρίαρχα δικαιώματα πάνω στα κράτη μέλη τους, μέσω δηλαδή ενός μετασυστήματος, παρεμβαίνουν στο εσωτερικό του εθνικού συστήματος.

7. Το φαινόμενο αυτό, που ονομάσαμε «θεσμικό παράδοξο» της ΕΟΚ, αποτελεί ένα βασικό στοιχείο που την χαρακτηρίζει ως ένα υπό διαμόρφωση καινούργιο πολιτικό σύστημα που κινείται αντιφατικά, και, ακόμα, ανά πάσα στιγμή, μπορεί να αποσυντεθεί. Εξίσου όμως, και συχνά είναι αυτό η πιο ισχυρή τάση, δημιουργεί τους παράγοντες ολοκλήρωσής του, αφού ως σύστημα διαθέτει την ικανότητα αυτοποίησης, ενώ τα υποσυστήματά του, που το δημιουργήσαν και παρεμβαίνουν στην αναπαραγωγή του, την ικανότητα αλλοποίησης.

Η τύχη του υπό διαμόρφωση συστήματος θα καθοριστεί από το εάν θα διαμορφωθεί ή όχι μια ενιαία κοινωνία πολιτών, από την πορεία κοινωνικής-οικονομικής σύγκλισης και ομογενοποίησης ορισμένων πολιτισμικών στοιχείων, με τη διατή-

18. Γι' αυτή την διαδικασία βλ. αναλυτικότερα το άρθρο, Ν. Κοτζιάς: Το εθνικό κράτος και οι τύχες του στην ΕΟΚ, στο περιοδικό, Δημόσιος Τομέας, τ. 74, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1991, σελ. 10-16

ρηση της πολυμορφίας τους, καθώς και από το κατά πόσο θα ενδυναμωθούν τα εθνικοκιστικά κύματα. Χωρίς μια κοινωνία των πολιτών που δεν θα περιορίζεται σε κάποια τυπικά επιφαινόμενα, όπως γίνεται αντιληπτή η «Ευρώπη των Πολιτών» [19], δεν θα υπάρξει σταθερή πορεία πολιτικής ολοκλήρωσης και παραγωγής θεσμικής δομής.

Θα καθοριστεί ακόμα από την πορεία του ευρωπαϊκού νομικού συστήματος που δεν απευθύνεται μόνο στα κράτη-μέλη, όπως συμβαίνει με το διεθνές δίκαιο, αλλά στον πολίτη αφού γίνεται άμεσα εσωτερικό δίκαιο, χωρίς τη μεσολάβηση εθνικού νομοθετικού οργάνου [20]. Σ' αυτά τα πλαίσια το υπάρχον ευρωπαϊκό δίκαιο, που έχει ήδη αποκτήσει χαρακτηριστικά εσωτερικής νομοθεσίας των μελών του, αποτελεί σημαντικό παράγοντα μετατροπής της ΕΟΚ σε ένα νέου τύπου κρατικό πολυεθνικό μόρφωμα.

Η ενιαία νομισματική πολιτική, με μοχλό το χρήμα ως αποφασιστικής σημασίας μέσο κοινωνικής ολοκλήρωσης, αποτελεί τη βάση δημιουργίας κοινών πολιτικο-οικονομικών θεσμών. Εάν υλοποιηθούν οι αποφάσεις του Μάαστριχτ, τα τυχόν times-lag δεν ενδιαφέρουν εδώ, τότε το ECU θα μετατραπεί σε άμεσο συνδετικό κρίκο όλης της ΕΟΚ. Μια τέτοια ενοποίηση απαιτεί, αλλά και προαπαιτεί, αντίστοιχες πολιτικές θεσμικές προσαρμογές. Με το ECU και τις αναλογούσες πολιτικές προσαρμογές, η ΕΟΚ θα μετασχηματιστεί σε ένα είδος κράτους δεύτερου βαθμού.

Η ομογενοποίηση των ευρωπαϊκών κοινωνιών, το δικαίωμα νομοθέτησης των ΑΠΕ, η καθιέρωση του ECU, η δημιουργία με άλλα λόγια άμεσων καναλιών επικοινωνίας και δράσης των ΑΠΕ [21] απέναντι στους απλούς πολίτες, ο τρόπος που διαμορφώνονται και επιβάλλονται από τις Βρυξέλλες οι πολιτικές, διευρύνει την εξουσία τους τόσο απέναντι στα εθνικά κράτη, όσο και στους πολίτες. Σ' αυτά τα πλαίσια η Ε.Ε. θα υπάρξει, στο βαθμό που θα υπάρξει, ως ένα ενιαίο σύστημα αποτελούμενο από πολλά επίπεδα και περιοχές άσκησης πολιτικής.

8. Το πλέγμα πολιτικών θεσμών της ΕΟΚ χαρακτηρίζεται από τη μη εφαρμογή στα πλαίσια της ΕΟΚ ακόμα και εκείνων των κατακτήσεων που θεωρούνται στα κράτη μέλη της ΕΟΚ αυτονόητα κοινωνικά δημοκρατικά δικαιώματα. Το «κενό» αυτό προτείνεται, από ορισμένες πλευρές, να αντιμετωπιστεί [22], είτε μέσω της ανακατάταξης του περιεχομένου λειτουργίας των οργάνων στο επίπεδο των ΘΠΕ (ανα-

19. Για τη χρήση της έννοιας της «Ευρώπης των πολιτών» και τη σημασία της για το μέλλον των δικαιωμάτων των πολιτών, βλ. Giannoulis, Christina, (1992): Die Idee des «Europa der Bürger» und ihre Bedeutung für den Grundrechtsschutz, Europa Institut/Universität des Saarlandes.

20. Για τα ζητήματα και τις δυνατότητες του Ευρωπαϊκού δικαίου βλ. Oppermann, Thomas (1991): Europarecht, Münche.

21. Κανάλια μέσων επικοινωνίας, εδώ, όχι με την έννοια της Γερμανικής Σχολής επικοινωνίας, κύρια του Χάμπερμας, αλλά της Αμερικανικής Σχολής στα μέσα της δεκαετίας του '50, αρχές του '60. βλ. παραδειγματικά, Fagen, Richard R.: Πολιτική και Επικοινωνία, Αθήνα 1977.

22. Μια ενδιαφέρουσα παρουσία σειράς συνταγματικών απόψεων μπορεί να βρει κανείς στα βιβλία, Weidenfeld, Werner 1991): Wie Europa verfabt sein soll, Strategien und optionen für die Zukunft Europas, Arbeitspapiere 7, Bertelsman Stiftung, Gütersloh και Wildenmann, Rudolf (Hrsg.), (1992): Staatswerdung Europas? Baden-Baden.

βάθμιση κοινοβουλίου, διαμόρφωση της επιτροπής σε κυβέρνηση της ΕΟΚ, και σε δεύτερη/΄Ανω Βουλή ή Γερουσία του συμβουλίου), είτε με την αναδιάρθρωση των αρμοδιοτήτων των μη κεντρικών θεσμών, κύρια με την αναβάθμιση των περιφερειών. Η αιτιολόγηση είναι ότι με τον ένα ή άλλο τρόπο, ορισμένα ευρωπαϊκά όργανα εδαφικής ή αντιπροσωπευτικής συγκρότησης θα πρέπει να αποκτήσουν τα δικαιώματα που παραδοσιακά είχαν οι αντίστοιχοι θεσμοί στα πλαίσια του εθνικού κράτους.

Κατά τη γνώμη μας το κύριο δεν είναι τόσο αν το εθνικό κράτος ή οι περιφέρειες θα έχουν ή όχι πιο πολλά δικαιώματα από τους ΘΠΕ, αλλά αν μέσα από την μια ή άλλη αναδιάρθρωση αρμοδιοτήτων θα υπάρξει αναβάθμιση των δικαιωμάτων του πολίτη.

Σήμερα, η δομή της ΕΟΚ, από τη βάση της, τον πολίτη, μέχρι την κορυφή της θυμίζει όλο και πιο πολύ Άλπεις. Όσο πιο ψηλά ανέρχεται κανείς, τόσο πιο αραιός γίνεται ο αέρας δημοκρατικότητας. Η ΕΟΚ δεν θα μπορούσε να γίνει μέλος του ίδιου του εαυτού της αν εφαρμόζονταν οι όροι δημοκρατικότητας που απαιτούνται για την εισδοχή μιας χώρας στην ΕΟΚ. Απ' αυτή την άποψη, οποιοδήποτε αίτημα αλλαγής του υπό διαμόρφωση συστήματος, με ή χωρίς Μάαστριχτ, είναι η θέση: δημοκρατία μέχρι τα άκρα, εκδημοκρατισμός μέχρι το τέλος.

9. Στην ΕΟΚ οι θεσμοί δεν χαρακτηρίζονται μόνο από την ιεραρχική-εδαφική διαφορετικότητα τους, αλλά και από την ύπαρξη πολυειδών πυλώνων, όπως οι συμφωνίες του Schengener και οι Τρέβι, η Eurapol, η ΔΕΕ, η Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία, το Ενιαίο Νομισματικό Σύστημα, καθώς και μια σειρά διακρατικών συμφωνιών ανάμεσα σε μέλη της ΕΟΚ ή μελών της ΕΟΚ με όμορες χώρες. Ενώ η ευρωπαϊκή ενοποίηση την τελευταία δεκαετία γνώρισε μια ουσιαστική εμβάθυνση, επιλεκτικά, τομείς υψηλής πολιτικής σημασίας, όπως αυτός της ασφάλειας και της άμυνας, παραμένουν ουσιαστικά εκτός της ΕΟΚ [23]. Ο τρόπος δημιουργίας και ένταξης αυτών των επιμέρους πολιτικών πυλώνων (πλην της ΔΕΕ, που αποτελεί ειδική περίπτωση) στη γενικότερη πορεία ενοποίησης της Ευρώπης αποκαλύπτει τις κινητήριες δυνάμεις προώθησης και τον τρόπο μεθόδευσής της.

Αρχικά δημιουργούνται εκτός της ΕΟΚ ορισμένοι πυλώνες ύστερα από πρωτοβουλία του γερμανο-γαλλικού άξονα (όπως στη περίπτωση των κοινών στρατιωτικών μονάδων) που ύστερα προωθούνται στα υπόλοιπα ιδρυτικά μέλη της ΕΟΚ (αυτό συνέβη πολύ χαρακτηριστικά με την πρώτη από τις δύο συμφωνίες του Schengener). Κατόπιν, αφού διαμορφωθεί συγκεκριμένη πολιτική στο πεδίο όπου εξελίσσονται οι αναφερόμενες διεργασίες, τα κείμενα και το περιεχόμενο αυτής της πολιτικής θεωρούνται δεδομένα, και καλούνται τα υπόλοιπα μέλη της ΕΟΚ, και πρόσφατα τα μέλη της ΕΖΕΣ, να προσχωρήσουν σ' αυτά και να τα υιοθέτησουν ως δεσμευτικές πολιτικές για την ΕΟΚ. Το ίδιο καθεστώς, με μεγαλύτερη ένταση, ισχύει και με τις χώρες που είναι συνδεδεμένες με την ΕΟΚ, είτε με τις παραδοσιακές συμφωνίες σύνδεσης (όπως με τη Μάλτα, την Τουρκία, την Κύπρο), είτε με τις ονομαζόμενες «ανατολικές

23. Βλ. Kotzias, Nikos: *Festung Europa?* (υπό έκδοση στον εκδοτικό VSA Hamburg 1993).

συνδέσεις» (Τσεχοσλοβακία, Ουγγαρία, Πολωνία). Συνολικά, βασικές πλευρές της ΕΟΚ, της ΕΟΚ και των διακρατικών σχέσεων τρίτων χωρών οικοδομούνται μακριά από υπάρχοντα νόμιμα εξουσιοδοτημένα και αντιπροσωπευτικά όργανα, από τους ισχυρούς της ΕΟΚ, μετά από μεταξύ τους συμφωνίες και συμβιβασμούς.

Το δεύτερο χαρακτηριστικό αυτής της μεθόδευσης είναι η δημιουργία θεσμών ευρωπαϊκών διαστάσεων, που διατηρούνται εκτός της ΕΟΚ και των τυπικών υποχρεώσεων λειτουργίας που προβλέπονται σ' αυτήν. Έτσι οι υπουργοί Δικαιοσύνης και Εσωτερικών της ΕΟΚ, αφού συνεδριάζουν ως το ευρωπαϊκό υπουργικό συμβούλιο σ' αυτούς τους τομείς, μετακινούνται σε μια «δεύτερη αίθουσα», όπου μεταμφιέζονται στην πρώτη βαθμίδα των Trevi. Ως Trevi συνεδριάζουν χωρίς δημοσιότητα, και με άγνωστη ημερήσια διάταξη -ακόμα και για την επιτροπή της ΕΟΚ- ενώ το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο δεν διαθέτει ούτε καν δικαίωμα ελέγχου. Ακόμα πιο προκλητικά οι δύο κατώτερες βαθμίδες των Trevi δεν δημοσιοποιούν ούτε καν τη σύνθεσή και τον τρόπο συνεδρίασής τους.

Μ' αυτό τον τρόπο, δημιουργείται η αθέατη πλευρά της ΕΟΚ, η οποία επιβάλλεται στη νόμιμη και δημόσια πλευρά της, καταργώντας τόσο το δικαίωμα συναπόφασης, όσο και ελέγχου. Δημιουργείται αυτό που ονομάζεται «Ευρωπαϊκό Φρούριο» και που λαθεμένα θεωρείται απλά ως μια μη ουσιαστική πράξη αποκλεισμού τρίτων λαών από το ευρωπαϊκό γίγνεσθαι και όχι κύρια, ως μέσο, μέσω του εξωτερικού παράγοντα ή αλλιώς του συστημικού περιβάλλοντος, να αναδιαρθρωθεί το εσωτερικό της ΕΟΚ και όχι μόνο [24]. Η αντιδημοκρατικότητα αυτών των πλευρών που διαμορφώνονται στο όνομα υπαρκτών προβλημάτων, (οργανωμένη εγκληματικότητα, ναρκωτικά, τρομοκρατία, άσυλο), οδηγεί σε αναδιαρθρώσεις και το υπόλοιπο σύστημα των πολιτικών θεσμών και σχέσεων της ΕΟΚ. Είναι ολοφάνερο ότι και απ' αυτή την πλευρά απαιτείται να υπόκεινται οι πυλώνες σε δημοκρατικό έλεγχο και να λειτουργούν με τους κανόνες της δημοκρατίας.

10. Σήμερα, με κέντρο τον ηγεμονικό άξονα της ΕΟΚ, δημιουργούνται μια σειρά από διαβαθμίσεις στην Ευρώπη που νομιμοποιήθηκαν με τη συμφωνία του Μάαστριχτ. Στο εσωτερικό της ΕΟΚ υπάρχουν δύο κατηγορίες ομάδων. Η πρώτη αποτελείται από τις χώρες που την ίδρυσαν, (με προβληματική την Ιταλία) και της οποίας οι πόρτες είναι ακόμα ανοικτές για την Αγγλία και την προβληματική, λόγω δημοψηφίσματος, Δανία, ενώ η δεύτερη από τις χώρες που στην πορεία ενοποίησης αποβάλλονται, ουσιαστικά, από σημαντικά κέντρα λήψης απόφασης, παρ' όλο που αυτά θα δικαιούνται να λαμβάνουν δεσμευτικές αποφάσεις και για τις χώρες που δεν θα συμμετέχουν.

Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι τα δικαιώματα που αποδίδονται με τη συμφωνία του Μάαστριχτ στην Ευωτράπεζα. Μια τράπεζα που «δεν ζητάει ούτε δέχεται υποδείξεις» από κοινοτικά ή εθνικά όργανα [25], παρ' όλο που στην εκτελε-

24. Για την αναδιάρθρωση του «Οχυρού» ή «Φρούριου» της Ευρώπης και τις εσωτερικής του επιπτώσεις, αναλυτικότερα, στο ίδιο, ό.π.

25. Άρθρο 107, Κεφάλαιο 2 της «Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ενοποίηση», όπως τροποποιήθηκε στη συμφωνία του Μάαστριχτ, Maastricht 1992.

στική της επιτροπή θα παίρνουν μέρος μόνο οι χώρες που θα «κατορθώσουν» να συμμετέχουν και στην προβλεπόμενη τρίτη φάση ευρωπαϊκής νομισματικής ολοκλήρωσης [26]. Μέσω της δημιουργίας της Ευρωτράπεζας, που μοιάζει σε πάρα πολλά της Bundesbank [27], ολοκληρώνεται μια πορεία αυταρχικής έμπνευσης αντιπαράθεσης ανάμεσα στις έννοιες της «αποτελεσματικότητας» και της «δημοκρατίας» στην ΕΟΚ/ΕΕ, στη βάση της οποίας καταργήθηκε η αρχή της ομοφωνίας [28], επιβλήθηκε η αρχή της πλειοψηφίας, και σήμερα στη νομισματική πολιτική της ΕΟΚ, του πιο προωθημένου πολιτικού χώρου δράσης και ολοκλήρωσής της, εφαρμόζεται η αρχή της λήψης των αποφάσεων από τη μειοψηφία δεσμευτικά για την παμψηφία. Δεν πρόκειται ούτε εδώ για απλό δημοκρατικό έλλειμμα, αλλά για αντιδημοκρατική δομή.

Το μεγάλο πρόβλημα που θα απομείνει αφορά τη ρύθμιση της θέσης των ευρωπαϊκών χωρών που προήλθαν από την πρώην Σοβιετική Ένωση και ιδιαίτερα η θέση της Ρωσίας. Με αυτό το πρόβλημα συνδέεται βασικά η συζήτηση γύρω από τον ορισμό των ιστορικών, πολιτισμικών και γεωγραφικών ορίων της Ευρώπης. Προς το παρόν δεν διαφαίνεται μια συμμετοχή της Ρωσίας στην ΕΕ/ΕΟΚ. Γι' αυτή την περίπτωση, καθώς και εξαιτίας της διατήρησης της παρουσίας των υπεραντλαντικών «συμμάχων» στην Ευρώπη, θα διαμορφωθεί ένα θεσμικό σύστημα για την ασφάλεια και την ύφεση, τη ρύθμιση της μετακίνησης πληθυσμών, καθώς και της κυκλοφορίας εμπορευμάτων, υπηρεσιών, γενικά διεθνών οικονομικών σχέσεων.

Όσον αφορά τις χώρες της ΕΖΕΣ το πιθανότερο είναι ότι στην πορεία θα γίνουν μέλη της ΕΟΚ, εφόσον βέβαια αυτή επιβιώσει των αντιθέσεών της. Η ΕΟΚ θα χρησιμοποιηθεί ως προθάλαμος ένταξης στην Ε.Ε., κύρια χωρών που είναι σήμερα συνδεδεμένες μαζί της. Όμως η ομάδα των «ανατολικών συνδέσεων» (Πολωνία, Τσεχοσλοβακία [29], Ουγγαρία) πιθανότατα θα ενταχτεί στην ΕΟΚ, στη δεύτερη ταχύτητά της. Θα υπάρξει, δηλαδή, μια συλλογική θεσμοποίηση και διαφοροποίηση των συνδέσεων, μια αναδιάρθρωση της Ε.Ε. και της γενικότερης ευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής.

Αυτό που θα θέλαμε απλά να υποσημειώσουμε εδώ, είναι ότι η Ευρώπη ορίζεται κάθε φορά ωφελιμιστικά, ανάλογα με τις πολιτικές ανάγκες και σκοπιμότητες του ηγεμονικού της άξονα. Έτσι θα μπορούσαμε στο παρόν κείμενο συνοπτικά να αναφέρουμε τους εξής προσδιορισμούς που έχουν χρησιμοποιηθεί μέχρι σήμερα στη βιβλιογραφία [30], όπως:

26. Στο ίδιο, κεφ. 3, άρθρο 109 Α. Αναλυτικότερα για την Ευρωτράπεζα και την πορεία ίδρυσής της, βλ. H. Hasse, Rolf (Hrsg.): Die Europäische Zentralbank: Perspektive für eine Weiterentwicklung des Europäischen Währungssystems, Gütersloh 1989.

27. Marsh, David: Die Bundesbank Geschäfte mit der Macht, Gütersloh 1992.

28. Η ουσιαστική κατάργηση έγινε με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη και ολοκληρώθηκε στο Μάαστριχτ. Για την σημασία που απέδιδαν οι «ευρωπαίοι» σ' αυτή την αλλαγή, βλ. Engel, Christian - Christine Bortmann, 1991: Von Konsens zur Mehrheitsentscheidung. EG-Entscheidungsverfahren und nationale Interessenpolitik nach der Einheitlichen Europäischen Akte, HWWA-Institut für Wirtschaftsordnung - Institut für Europäische Politik (IEP), Bonn, *ιδιαίτερα* σελ. 29-108.

29. Με αμφίβολη την τύχη της Σλοβακίας αν τυχόν διαμελιστεί η χώρα αυτή.

30. Αναλυτικότερα και βιβλιογραφικές παραπομπές στο Kotzias, Nikos: Festung..., ό.π.

α] Η Ευρώπη προσδιορίζεται με βάση τη φιλοσοφία. Ο δικός της χώρος είναι του ορθολογισμού και του Λόγου (με την καντιανή έννοια του Vernunft), ενώ ο υπόλοιπος κόσμος είναι ο μη ορθολογιστικός, αν όχι και ανορθόλογος. Πρόκειται για έναν ανορθόλογο προσδιορισμό ακόμα και αυτής της Ιστορίας της Φιλοσοφίας και των Επιστημών. Από την πυρίτιδα μέχρι και τη Χημεία, αυτές οι βαθύτατα ορθολογικές ανακαλύψεις έγιναν σε εξωευρωπαϊκούς χώρους, ενώ απάνθρωπα, αντιουμανιστικά και αντιορθολογικά κινήματα, όπως ο ναζισμός, αναπτύχθηκαν στην Ευρώπη.

β] Η Ευρώπη είναι η ήπειρος του «Αρχαίου Πολιτισμένου Κόσμου», άποψη που προβαίνει σε δύο αυθαιρεσίες. Πρώτον εξισώνει την Ελλάδα με τη σημερινή Ευρώπη. Έτσι την αντιπαράθεση Ελλήνων και βαρβάρων, την εξισώνει με την αντίθεση της σημερινής Ευρώπης με την Ανατολή. Δεύτερον, αφαιρείται από το γεγονός ότι ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός ήταν αποτέλεσμα της επαφής του ελλαδικού χώρου με την Ανατολή. Οι σύγχρονοι Έλληνες αρχαιολόγοι (όπως ο Χ.Ντούμας) με τις ανακαλύψεις που έκαναν στη Λήμνο, επανατοποθέτησαν ακόμα και το πρόβλημα του κυκλαδίτικου/αιγαιακού πολιτισμού. Έδειξαν ότι το πρώτο μεγάλο πολιτισμικό και παραγωγικό κέντρο του ελληνικού Αιγαίου ήταν η Λήμνος, που η μεταλλουργία της αναπτύχθηκε χάρη στην κλοπή (ένα είδος πρώτης «βιομηχανικής κατασκοπείας») από τον Καύκασο της τέχνης επεξεργασίας των μετάλλων με τη φωτιά και από την Βόρεια Θάλασσα της εξόρυξης χρυσού (εξ ου και οι μύθοι του Προμηθέα-φωτιάς και των Αργοναυτών-χρυσόμαλλου δέρατος, κινούνται ακριβώς σ' αυτές τις περιοχές).

γ] Η Ευρώπη θεωρείται ο χώρος της Βίβλου. Μια τέτοια αντίληψη αφαιρείται από το γεγονός ότι η γραφή της Βίβλου, η καταγωγή του χριστιανισμού, ακόμα και ο ίδιος ο Χριστός, προέρχονται από την Ιουδαία, δηλαδή από την Ανατολή. Εξάλλου η αντιπαράθεση, πρακτική αλλά και ορισμού της Ευρώπης, με το μουσουλμανικό στοιχείο αποδείχθηκε πόση σκοπιμότητα περικλείει, με τη μη υποστήριξη των χριστιανών της Βορειοανατολικής Αφρικής, που αντιμετωπίζουν τεράστια προβλήματα επιβίωσης, και την ανοικτή υποστήριξη του μουσουλμανικού στοιχείου ενάντια στο ορθόδοξο στην πρώην Γιουγκοσλαβία. Τέλος, ας μην ξεχνάμε, ότι, σύμφωνα με τη μυθολογία, η μία από τις δύο πλευρές καταγωγής της Ευρώπης ήταν η Λιβύη.

δ] Ευρώπη ορίζεται ο λατινικός κόσμος. Μ' αυτό τον τρόπο ναι μεν γίνεται ένας διαχωρισμός και απέναντι στην ευρωπαϊκή και ορθόδοξη ανατολή, όμως ταυτόχρονα απαλείφεται η ίδια η ευρωπαϊκή ιστορική ταυτότητα. Αξίζει δε να σημειώσουμε ότι ο δυτικοευρωπαϊκός πολιτισμός μπόρεσε να υπάρξει, μόνο μετά και χάρη στη καταστροφή της χριστιανικής και εξελληνισμένης βυζαντινής αυτοκρατορίας. Όπως είναι γνωστό, οι σταυροφορίες δεν είχαν πάντα στο στόχαστρό τους τους «άπιστους μαωμεθανούς» αλλά τη Βυζαντινή μη παπική εκκλησία, κυρίως το χριστιανικό βυζαντινό κράτος και τα πλούσια εκτεταμένα του εδάφη, ότι οι σταυροφόροι ήταν οι πρώτοι που κατέλαβαν και οδήγησαν σε ιστορική αποδιοργάνωση την Κωνσταντινούπολη, στρατηγικά-στρατιωτικά, αλλά και πνευματικά/ηθικά.

ε] Ο γεωγραφικός προσδιορισμός της Ευρώπης, περιλαμβάνει το σημαντικό-τερο τμήμα της Ρωσίας, η οποία αφήνεται εκτός ευρωπαϊκών θεσμών, στο βαθμό του

δυνατού, ή συμμετέχει σε εκείνους τους θεσμούς στους οποίους έχουν αποφασιστική παρουσία και οι ΗΠΑ και ο Καναδάς. Ο γεωγραφικός προσδιορισμός υποταγμένος σε σκοπιμότητες φτάνει στο αποκορύφωμα του υποκειμενισμού όταν σε σειρά πολιτιστικών και αθλητικών οργανισμών και εκδηλώσεων συμμετέχει πέραν της Τουρκίας και το Ισραήλ.

στ] Σαν Ερώτη θεωρείται ο χώρος στον οποίο εφαρμόζονται οι αρχές της οικονομίας της αγοράς και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που αντιστοιχούν σ' αυτήν. Ο προσδιορισμός αυτός, που διευκόλυνε στην πολιτική της απομόνωσης της Ανατολικής Ευρώπης από τη Δυτική, έχει σήμερα διπλή πρακτική δυσκολία. Πρώτον, διότι σ' ένα βαθμό και η Ανατολική Ευρώπη κινείται «σ' αυτή την κατεύθυνση», και δεύτερον, διότι αυτές οι αρχές εφαρμόζονται σ' όλες τις χώρες του λεγόμενου «δυτικού κόσμου», από την Αυστραλία μέχρι τις ΗΠΑ, και συχνά μάλιστα στις τελευταίες με μεγαλύτερη «συνέπεια» απ' ό,τι στην ΕΟΚ. Κατά συνέπεια ούτε αυτό το περιεχόμενο μπορεί να αποδώσει σταθερότητα στην έννοια της Ευρώπης.

ζ] Αν πάλι κανείς ορίσει την Ευρώπη με βάση την πυκνότητα των σχέσεων κοινωνίας καθώς και κυκλοφορίας του κεφαλαίου και των εμπορευμάτων, τότε σίγουρα θα έπρεπε να εντάξει σ' αυτήν ορισμένες χώρες που είναι εντός της ΕΖΕΣ και να αποβάλει τα φτωχότερα μέλη της ΕΟΚ. Κατά συνέπεια να χρησιμοποιήσει τον όρο μόνο με στόχο της αναδιάρθρωση της Ένωσης.

Είναι λοιπόν ολοφάνερο ότι οι συμβολισμοί που του αποδίδονται, αλλά και που φέρει ο όρος Ευρώπη είναι πολυσήμαντοι. Κοινό τους χαρακτηριστικό είναι η προσπάθεια να προσδιοριστεί τι ενώνει τους Ευρωπαίους και την Ευρώπη, αλλά κατά προέκταση και τη διαφορετικότητα στο εσωτερικό της και με τον «έξω κόσμο της», και κατά συνέπεια το τι τη διαχωρίζει απ' αυτόν και ποιοι αποκλείονται με τον έναν ή άλλο προσδιορισμό. Συνολικά η ιστορική πείρα δείχνει ότι σε κάθε ιστορική καμπή και στιγμή η ευρωπαϊκή πραγματικότητα και ο εννοιολογικός προσδιορισμός της είναι μια εν κινήσει αντιφατικότητα. Η διαπίστωση αυτή χρειάζεται να αποτελεί «ασπίδα» κάθε μεταφυσικού δογματικού εννοιολογικού προσδιορισμού της.

12. Συμπερασματικά μπορεί σχεδόν με σιγουριά να προβλεφθεί ότι εφ' όσον η ΕΟΚ δεν αποσυντεθεί από τις αντιφάσεις της και τα συνεχώς εκδηλούμενα κρισιτικά φαινόμενα, θα αναπτυχθεί μέσα από μια ουσιαστική αναδιάρθρωση της θέσης των σημερινών μελών και συνδέσεών τους, την αναδιανομή ρόλων και αρμοδιοτήτων ανάμεσα στην ίδια και τα μέλη της, την ανακατάταξη της θέσης και σχέσης των διαφορετικών πυλώνων και θεσμών της ΘΠΕ.

Αν η Αθήνα ήταν μέχρι πριν τρία χρόνια το όριο της Δύσης, η Βιέννη η πρωτεύουσα της συνταγματικής ουδετερότητας και η Πράγα η δαχτυλοδεικτούμενη απέναντι όχθη, σήμερα η Αθήνα είναι το αποκομμένο μέλος της ΕΟΚ, η Βιέννη είναι ένα από τα μελλοντικά μέλη του ευρωπαϊκού διευθυντηρίου και η Πράγα τα «περίχωρα» του άξονα Βόννης - Παρισιού.

Στην ίδια κατεύθυνση οι μηχανισμοί/θεσμοί της πολιτικής στον τομέα της ασφάλειας και άμυνας, διεθνών οικονομικών σχέσεων και εσωτερικής «προστασίας» θα αναβαθμιστούν. Ειδικότερα δε, ενόψει της όξυνσης των αντιφάσεων που διαπερ-

νούν την ΕΕ, θα αναβαθμιστούν τόσο οι μηχανισμοί «εξαναγκαστικής ενσωμάτωσης», όσο και οι αντίστοιχοι της νομιμοποίησης του υπό διαμόρφωση συστήματος. Η συνολική διαπίστωσή μας είναι ότι βρισκόμαστε σε μια σχεδιασμένη, αλλά και επιβαλλόμενη από τις αντιφάσεις της ΕΟΚ, πολιτική-χωρική και -θεσμική αναδιάρθρωση.

Γενικά, όπως έδειξε ο Κ. Μαρξ στο τέλος του πρώτου τόμου του Κεφαλαίου, οι νόμοι κίνησης που διαπερνούν την προπαρασκευαστική περίοδο ενός σχηματισμού (πρωταρχική συσσώρευση) διαφέρουν ουσιαστικά και με σαφήνεια από εκείνους που επιβάλλονται στον σχηματισμό όταν και εφ' όσον αυτός συγκροτηθεί (καπιταλιστική συσσώρευση σχετικής υπεραξίας). Ανάλογα, μεθοδολογικά, θα πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι αν τελικά δημιουργηθεί από την ΕΟΚ η Ευρωπαϊκή Ένωση, αυτή θα λειτουργεί σε διαφορετικά πεδία, χώρους και θεματολογίες απ' ό,τι σήμερα και με άλλους κανόνες.

Στη βάση της πιο πάνω ανάλυσης, εκτιμούμε, ότι το ερώτημα που απασχολεί τα τελευταία χρόνια τη συζήτηση για το μέλλον της ΕΟΚ ΕΕ: διεύρυνση ή εμβάθυνση, εκφράζει πιο πολύ ευσεβείς πόθους, παρά αποτελεί προϊόν ανάλυσης της πραγματικής, αντιφατικής, κίνησης του συστήματος, η οποία εμπεριέχει τόσο στοιχεία επέκτασης όσο και εμβάθυνσης, υποταγμένα και τα δύο στην τάση της αναδιάρθρωσης της γεωγραφίας των διαφοροποιήσεων και της επαναϊεράρχησης των πολιτικών θεσμών της ΕΟΚ.

Ανάλογα, πρέπει να τοποθετηθεί και ένα δίλημμα που διαπερνά τη συζήτηση στη χώρα μας και αποτελεί την αντίστροφη οπτική του προηγούμενου. Η διεύρυνση και εμβάθυνση δεν εξετάζεται από τη σκοπιά της Κοινότητας ως προς τα εθνικά κράτη, αλλά από τη σκοπιά ενός εθνικού κράτους ως προς την Κοινότητα.

Στην Ελλάδα, μια χώρα που δεν ανήκει στον πυρήνα, αλλά στην περιφέρεια της ΕΟΚ ΕΕ, το ερώτημα διεύρυνση ή εμβάθυνση εμφανίζεται από τη δεκαετία του '50 μετασχηματισμένο ως ερώτημα «ένταξη ή όχι» στην ΕΟΚ, αποχώρηση ή όχι απ' αυτήν. Πρόκειται για ένα δίλημμα που, επίσης, χάνει την ουσία της πραγματικής κίνησης. Είναι μια παγίδα που η πηγή της βρίσκεται στον εσωστρεφή τρόπο γρήγορης ανάπτυξης του ελληνικού καπιταλισμού στη δεκαετία του '50, χάρη και στη λήψη, εκείνη την περίοδο, προστατευτικών μέτρων.

Η μία απάντηση του «ναι», ουσιαστικά απλώς καταγράφει την «πραγματικότητα» μιας δοσμένης κατεύθυνσης και δεν μπορεί να σχεδιάσει αλλαγές πορείας, τείνει να θεωρεί ότι δεν υπάρχει εναλλακτική δυνατότητα στη συγκεκριμένη πορεία που σχεδιάζεται από τις κυρίαρχες συντηρητικές δυνάμεις της ΕΟΚ, υιοθετεί δηλαδή μία βαθιά δογματική άποψη [31].

Από την άλλη το όχι λέγεται, ορισμένες φορές, χωρίς να συνδέεται με τις σημε-

31. Ας μας συγχωρεθεί ο παραλληλισμός, αλλά κρίνοντας τη μεθοδολογία σκέψης μιας άποψης και όχι τα πρόσωπα φορείς της, πρέπει να πούμε ότι είναι εξίσου δογματική η αντίληψη ότι δεν υπάρχει άλλος δρόμος για την Ευρώπη από το Μάαστριχτ, μ' αυτήν του σταλινισμού σύμφωνα με την οποία το σίδερο και η φωτιά ήταν ο μονόδρομος οικοδόμησης του σοσιαλισμού. Σήμερα, πλέον, γνωρίζει ο καθένας ότι η ιστορία έχει εναλλακτικές δυνατότητες και εξασφαλίζει, μέσα από τη δράση των υποκειμένων, τη δυνατότητα εύκολης ή μη υλοποίησής τους.

ρινές ευρωπαϊκές συνθήκες, τις δυνατότητες προώθησης, από την Ελλάδα εναλλακτικών λύσεων παρά και κόντρα στην ΕΟΚ, της διαμόρφωσης ριζοσπαστικών κινημάτων ενάντια στον τρόπο άρθρωσης της Κοινότητας. Είναι μια αντίληψη καταδίκης της πραγματικότητας και ελπίδας αντικαταστασής της από θεωρησιακά, όχι θεωρητικά μοντέλα που θα υλοποιηθούν στην πρακτική.

Ουσιαστικά, με την απόλυτα μηχανιστική σύνδεση της πάλης ενάντια στην ΕΟΚ μ' αυτήν της σοσιαλιστικής υπέρβασης των σημερινών κοινωνικών σχέσεων στην Ελλάδα, περιορίζονται τα μέτωπα πάλης στα κοινοτικά ζητήματα σε αυτούς και μόνο που συμφωνούν στις περί σοσιαλισμού απόψεις των όποιων φορέων, αντί να αποτελεί η πάλη για την ΕΟΚ έναν ακόμα δρόμο διαμόρφωσης και προώθησης δυνάμεων και συσχετισμών που να συγκλίνουν στην υπέρβαση του δοσμένου κοινωνικού σχηματισμού.

Στο βαθμό που θα υπάρξει η ΕΟΚ, κάτι που κύρια εξαρτάται από τις αντιθέσεις, τις αποφάσεις, τη συνεργασία και την αντιπαράθεση των χωρών που αποτελούν τον κεντρικό της πυρήνα από τη μια, και την ανάπτυξη των φιλοευρωπαϊκών-φιλομααστριχτ και των αντίπαλων σ' αυτά κινημάτων από την άλλη, ανάπτυξη που συνδέεται και αλληλοδιαπλέκεται με τα προηγούμενα, το ζητούμενο θα είναι συνεχώς από τη μια, συνολικά, η υπέρβαση της σημερινής μορφοποίησης της Ευρώπης και από την άλλη, στα επιμέρους, η αναβάθμιση των πολιτικών της θεσμών, έναντι της αγοράς και των επιχειρηματικών λόμπι. Η μετατροπή των σημερινών υπερεθνικών και διακρατικών θεσμών σε δημοκρατικούς αντιπροσωπευτικούς, η δημιουργία ασφαλιστικών δικλείδων για τις μειοψηφίες και τα μικρά κράτη, με την δεσμευτική εφαρμογή των αρχών της δημοκρατίας της αναλογίας [32].

Στο βαθμό και για όσο διάστημα θα υπάρχει η σημερινή τάση ευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής είναι επείγον να αποτραπεί η παραπέρα οικονομική υποβάθμιση της χώρας και η πολιτικο-κοινωνική περιθωριοποίησή της. Πρέπει σε μια τέτοια περίπτωση να αποφευχθεί εκείνη η κατάσταση στην οποία οι μεγαλόστομες καταγγελίες ενάντια στην Ευρωπαϊκή Ενοποίηση θα συνυπάρχουν με το δικαίωμα του κέντρου της ΕΟΚ/ΕΕ να αποφασίζει για χώρες, όπως την Ελλάδα, χωρίς να είναι οι τελευταίες σε θέση, ούτε καν να δικαιούνται να συναποφασίζουν, έστω και τυπικά, με τα ισχυρά εθνικά κράτη μέλη της ΕΟΚ, και ούτε βέβαια να επιδρούν στον πυρήνα της ΕΟΚ/ΕΕ.

Σ' αυτή την περίπτωση για πολλούς θα προκύψει το ερώτημα αν και κατά πόσο η απομάκρυνση της χώρας από τις διαδικασίες της ευρωπαϊκής ενοποίησης ως αποτέλεσμα της βούλησης των ισχυρών της Ευρώπης, στις νέες διεθνείς συνθήκες, απο-

32. Η δημοκρατία της αναλογικότητας είναι επίσης μια αντίληψη της δυτικοευρωπαϊκής παράδοσης (πριν απ' όλα του Λιχτενσταίν και της Ελβετίας), που στηρίζεται στην αρχή ότι η κυβερνώσα πλειοψηφία δεν θα πρέπει να εξασκεί δικτατορία πάνω στη μειοψηφία (άποψη που ανέλυσε διεξοδικά μ' αφορμή τη δημιουργία των ΗΠΑ ο Αλέξις Ντε Τοκβίλ, στο βιβλίο του: Η Δημοκρατία στην Αμερική, ελλ. συντομευμένη έκδοση: Αθήνα 1987), αλλά θα πρέπει να δίνεται η δυνατότητα στη μειοψηφία ενεργούς συμμετοχής στην καθοδήγηση των κρατικών και άλλων υποθέσεων μιας χώρας, ή αντίστοιχα σήμερα, θα λέγαμε εμείς, η συμμετοχή με ουσιαστικά δικαιώματα των μικρών κρατών και εθνών/εθνοτήτων στη διεθνή κοινότητα, στους διεθνείς οργανισμούς και καθεστώτα.

τελεί σύμφωνη διαδικασία ή όχι, και με ποια έννοια, του αιτήματος αποδέσμευσης της Ελλάδας από την ΕΟΚ. Αν δηλαδή και σε ποιο βαθμό συμπίπτουν τα αιτήματα για αυτόβουλη αποδέσμευση με αυτήν της υποχρεωτικής. Και απ' αυτή την άποψη η υποχρέωση για πάλη εκδημοκρατισμού της μελλοντικής ευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής αποκτά άμεση προτεραιότητα. Η δημοκρατία μέχρι τα άκρα είναι ο μόνος τρόπος κίνησης της επερχόμενης αντίθεσης αναγκαστικής και αυτόβουλης αποδέσμευσης. Είναι ένα αίτημα και πεδίο πάλης που έρχεται σε άμεση σύγκρουση με τον τρόπο που σήμερα οικοδομείται η Ευρωπαϊκή Ένωση, αναδεικνύει τις βαθιές αντιφάσεις της και δίνει τη δυνατότητα να κινηθούν οι αντιθέσεις της σε μια κατεύθυνση που να ωφελεί τους πολίτες της. Αν δεν αλλάξει μέσω της πάλης για δημοκρατία «μέχρι το τέλος» (όπως ιστορικά προσδιορίστηκε στην Τσαρική Δούμα και την βουλή του Κάιζερ από τις αντιπολεμικές δυνάμεις στις αρχές του 20ου αιώνα) η σημερινή ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική, τότε αυτή θα οδηγηθεί (ή πιο σωστά θα την οδηγήσουμε) στην αποδιοργάνωση. Οποιαδήποτε ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική που επαναφέρει σε διεθνές ή διακρατικό επίπεδο τις θεσμικές-αντιπροσωπευτικές σχέσεις πίσω από αυτές που έχουν ήδη κατακτηθεί στο πεδίο των εθνικών κρατών, που δυσκολεύει την αναβάθμιση των δημοκρατικών πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων των πολιτών, που κλείνει δρόμους, δεν έχει -κατά τη γνώμη μου- θέση στη σημερινή πραγματικότητα ανθρώπινων αναγκών.